

DONALDAS KAJOKAS

Dar vienas nepadoriai iškęstas ir gal šiek tiek mentoriškas pasakojimas apie Ekleziastą, perlus, kiaules ir juvelyrus

Kalba, pasakyta priimant LLTI premiją už kūrybiškiausią 2011 m. knygą Kurčiam asiliukui.

Ne vienas rašytojas, skaitydamas atsiliepimus apie savo knygas, turbūt ne sykį vogčiomis yra pagalvojęs: „Ką jie čia mala! Aš pats – va tai parašyčiau recenziją apie savo knygą!“ Per ilgą kūrybinę praktiką pirmoji šios ištaros dalis ir man kelis sykius buvo šovusi galvon, bet antroji – neva pats tai jau oho kaip parašyčiau! – turbūt nė karto. Man įdomūs įvairūs požiūriai, vertinimai, gerbiu daugelio recenzentų pastangas ir nuomonę. Ir vis dėlto ši sykį nesusilaikysiu nepabandęs parašyti laisvą recenziją – ne, ne apie *Kurčią asiliuką*, o apie tekstą, kuris išspausdintas ant šio rinkinio nugarėlės. Iš tiesų neretai esu klausiamas, ką turėjau galvoje būtent taip pavadindamas knygą. Vienas kolega smagiai pajukavo: „Nusipirkau, o tada jau susierzinau perskaitęs pavadinimą: štai kuo tas šmikis autorius mane laiko!“ Būdavo, kai kas nuoširdžiai sutrikdavo – gal tai knyga vaikams? Atsakydamas kažį ką mykdavau, nors jaučiau, gal net žinojau, jog knygos nugarėlės tekstas ir yra šioks toks šių eilėraščių raktas. Na, jei ir ne raktas, tai bent vienas hipotetinis langelis, pro kurį galima žvilgtelti eilėraščių vidun. Priminsiu nugarėlės tekstą:

Surdo asello fabellam narrare (Horatius) – kurčiam asiliukui pasakėlę sekti.

T. y. nebėr prasmės ir kalbėti.

Tuščiai aušinti burną.

Ką gi.

Kaipgis.

Kas be ko.

Ir vis dėlto – kurčiam asiliukui.

Tebūnie.

Būtent.

Tekstas man skyla į dvi dalis, tad apie kiekvieną atskirai.

Be abejo, beprasmiška kalbėti tam, kuris tavęs negirdi. O dar neva tokiam kvailumo įsikūnijimui, koks žmonių posakiuose dažniausiai būna asilas. Bet jeigu ramiai, jeigu ilgėliau pagalvotume, ar nepasirodytų, kad kone visos mūsų kalbos, mintys, idėjos tėra pasakėlės kurtiems asiliukams? Čia aš neturiu galvoje paprasčiausios kasdienės šnekos, kai kalba atlieka tiesiog nepretenzingą savo funkciją – „įrišk kaspina“, „tirpsta sniegai“, „pakelk septintą“, „kurioj pusėj šiaurė?“ „ačiū“, arba emocionaliau, tarkim, stebint varlių kovą:

Ei, nenusileisk,

Varle tu sukritusi,

Isa už tave!¹

Ne, šiuo atveju aš turiu galvoje kiek kitokias kalbines konstrukcijas – būtent tas, kuriomis bandoma artikuliuoti truputį lyg ir sudėtingesnius dalykus – gal psichologiškai, filosofiškai, teologiškai, teisiškai, socialiai ar dar kaip nors kitaip sudėtingesnius. Tuomet jau mes įsitempiame, dažnai ne tiek stengiamės geranoriškai susišnekėti, kiek ginti savo vidinę teritoriją; mums atrodo, kad tas ar kitas pašnekovo sakinytis ar net prasminiai-intonaciniai niuansai ketina pažeisti taip sunkiai statytus intelektualinės patirties įtvirtinimus, kėsina į mūsų gyvenimo autonomiją ar šarvą, slepiančią kažį kokią neliečiamą, šventą, dar gana saugią savastį. Kitaip sakant, atseit tie „gudragalviški“ išvedžiojimai bando paversti mane kvalesniu, negu aš pats apie save esu linkęs manyti. Tuomet, kas be ko, suirztame, nustojame sekti pagrindinę pokalbio giją, imame irgi suktai kabinėtis prie smulkmenų, žodžių, neva, pasitikslinkime sąvokas, kol galop pašnekovai išklysta iš pagrindinio kelio – lieka gal ir emocionalus, TV formatui tinkantis, bet vis dėlto kurčio asiliuko monologas kurtiems asiliukams. Šį užburto rato mechanizmą savaip iliustruoja Vytautas Rubavičius, atsakydamas į *Metų* (2012,

1 Kobajasio Isa haiku „Stebiu varlių kovą“ (vertė Donaldas Kajokas), *Senovės Rytų poezija*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 658.

sausis) anketą. Paklaustas, kokias išeitis jis mato tautoms, valstybėms iš dabartinės neguodžiančios situacijos, Vytautas sako: „Įsivaizduokime, kad aš žinau išeitį ir net galiu pasakyti, nuo ko reiktų pradėti. Ką aš pats su šituo žinojimu galėčiau veikti? Na, paskelbčiau savo kupinas išminties mintis kokiame denraštyje [...], ir ką – pasaulis ims ir pasikeis, politikai atsisakys savo įpročių bei įgūdžių, susitars dėl svarbiausių dalykų?“

Tokioje nepasitikėjimo, asmeninių interesų bei įtampos terpėje tarti išminčius žodžius, netgi esmines pasaulio bei buvimo tiesas tampa beprasmiška, nes pagal dabartinius kanonus nei tiesų, nei Tiesos nėra, tėra „kita nuomonė“. Ją nesąmone ar netgi nusikaltimu neva gali paversti tik teisėsaugos institucijos. Beje, dažnai padedant vien išpuoselėtai retorikai, kitaip sakant, kone grynajai filologijai. Taigi filologinės gudrybės persikėlė į teismus, kur puikiai manipuluojama, tarkim, garsiąja kinų skeptikų logika, pagrindusia klasikinį savo mokyklos teiginį, kad „balti arkliai nėra arkliai“. Ir tai nėra visiškas loginis nonsensas, o gana racionali sofistika, tinkanti stumtelti loginio mąstymo ribą ton ar priešingon pusėn.

Beveik visi įsitikinę, kad, pavyzdžiui, Koheleto knyga yra labai niūri, mat joje kalbama apie tuštybių tuštybę ir vėjų gaudymą, visapusišką žmogaus menkystę, jo egzistencijos absoliutų beprasmiškumą. Bet ji ne veltui įtraukta į krikščionybės šventraščių kanoną, iš tiesų tai yra knyga apie Didžiąją Viltį! Koks budistas pavadintų ją Didžiąja Dharmos Brangenybe, bet ir jis kalbėtų bemaž apie tą patį – apie tai, kas nėra laikina kaip vėjų gaudymas, o egzistuoja kaip kur kas fundamentalesnis slėpinys, esminis buvimo principas, energijos šaltinis, beje, neišsenkantis, nepriklausomas nuo daiktų ar reiškinių, kurie sužadina mumyse trumpalaikes – tiek džiugias, tiek neigiamas – būsenas, emocijas, lemia sprendimus ar veiksmus. To šaltinio nuolat ieško visos pasaulio religijos, iškiliausios filosofai, poetai, o ir paprasčiausios žmonijos protai – tiek Rytuose, tiek Vakaruose, o ir Šiaurėje bei Pietuose, tik įvairios tradicijos vadina jį skirtingais vardais, o jų adeptai, pabandę kiek rišliau artikuliuoti tas patirtis, kaipmat nuklysta į lankas, negana to – sykiomis, vedami tam tikrų paskatų, ima nesąmoningai ar netgi sąmoningai meluoti.

Kai žvelgiame pasaulin vien iš šio – paviršinio, tuštybių tuštybės ir vėjo gaudymo – taško, daugelis mūsų pastangų iš tiesų atrodo absurdiškos. Jau tiek laiko – gal net kiek siekia istorinė tautos atmintis – mūsų protėviai, tėvai, o ir mes nuoširdžiai tikim, kad va – dabar tai jau sukursime šviesią ateitį, jos ramybės,

teisingumo ir gėrybių pakaks ir mūsų vaikams, ir anūkams, ir proanūkiams! Tačiau atsigręžkime į savo artimą, tolesnę ar netgi gana tolimą praeitį – gi akivaizdu, kad viskas neįtikėtinai laikina, netvaru, nenuspėjama net vienos generacijos gyvenime, ką jau kalbėti apie galbūt visai netoliese, už artimiausio kampo lūkuriojantį dar vieną istorijos posūkį ar net dramatišką lūžį! Absurdiškos pastangos priešintis, ne kitaip! Atrodo, teisus ir Horacijus, ir ekleziastiško vėjo gaudytojai!

Tačiau ar nebūtų šimtąsyk absurdiškiau, jei atsisakytume šių neva absurdiškų pastangų ir, metaforiškai kalbant, visi kaip vienas nustotume kurtiems asiliukams sekti pasakėles? Pasakėles be iliuzijų, bet būtinai su Didžiąja Koheleto Viltimi. Gal su rūstoka, nors, tiesą sakant, dažniau turbūt su ramia ar netgi šypsninga Viltimi, išryškinančia vertikalės kontūrus.

Štai čia užkliudžiau ir antrąją savo pasakėlės dalį. Pasakėlės arba minėto teksto autorecenzijos. Lyg ir visiems aišku, kad kvaila, nebėr jokios prasmės veltui aušinti burną. Tačiau antroji teksto dalis yra savotiška, gal sunkokai išgirstama, bet visgi antitezė:

Ir vis dėlto – kurčiam asiliukui.

Tebūnie.

Būtent.

Šios antitezės, šio neryškaus pabrėžimo – *ir vis dėlto* – svarbą viename tekste subtiliai pastebėjo ir paryškino Viktorija Daujotytė. Tiesa, savaip paryškino, daujotytiškai. Kalbėdama apie tam tikrą *Asiliuko* majos šydą. Bet tai jau atskira tema, dar vienas įmanomas langelis žvilgtelti į kai kuriuos rinkinio eilėraščius. Aš šios temos neliesiu.

Tad kodėl: *ir vis dėlto – kurčiam asiliukui?*

Ir nežinau, ir sykiu galiu drąsiai sakyti, tarkim, taip: todėl, kad kiekvienas privalome dirbti savo darbą, pasauliui, kiekvienai šaliai, o ir sielai galbūt labiausiai to ir reikia. Kartais atrodo, kad istorijoje būna tokių tarpšnių, kai oriausia, aktyviausia, gal net rezultatyviausia socialinė laikysena yra ramus savo darbų, dirbinėlių, kasdienių ir visai nepretenzingų darbėlių dirbimas. Melžk karvę, ark žemę, jei tau tai miela, politikuok, augink vaikus, valandų valandas, kaip lordas Byronas, tyrinėk savo plauką, rašyk mokslinį darbą, krapštyk nosį savo vaikystės kino teatre, – jei tau tai miela, jei būtina, jei skirta. Lygiai dėl tų pačių paskatų sek pasakas kad ir kurtiems asiliukams. Kai kalbi apie tau itin svarbius dalykus, o

tavęs negirdi, tai nereiškia, kad kalbi tuščiai. Reiškia vien tai, kad tavęs negirdi. Dirbant prigimčiai neprieštaraujančius darbus atsiranda kontaktas – nebūtinai žodinis (jei pasakėlė kurčiam!), užtat – kas žino – gal dar gelmiškesnis, artimas sutapčiai. Tuomet ima vertis dar vienas stebukliukas – gebėjimas gėrėtis.

Kadaisė nustėrau kaip vaikas, išgirdęs šią frazę: gebėjimas gėrėtis yra esminė gyvenimo motyvacija. Ne siekiai, ne troškimai, planai, užsibrėžti ir žūt būtinai privalomi įgyvendinti tikslai suteikia esminį kokybiško gyvenimo motyvą, o tarsi elementarus niekaliukas – gebėjimas gėrėtis. Suaktyvėjusi valia gėrėtis. Kone visais, sykais netgi priešiškiausiais, prieštaringsiausiai ar neva prietaringiausiai realybės pavidalais. Tiesą sakant, tasai gebėjimas gėrėtis ir yra ne kas kita, kaip ankščiau mano minėta ekleziastiška viltis. Tik ne susikleidusi, pusiau kažko besitikinti (tai gal Sartre'o, Camus rūpesčių zona), o tikinti ir atvira, noriai ir džiugiai dirbanti savo darbą.

Aišku, jeigu tu ir pats dirbi savąjį, jei likimas padovanojo tau tokį – kaip vieną didžiųjų brangenybių. Bet jeigu padovanojo, tuomet, anot senos išminties, dirbdamas visą gyvenimą, tu nedirbsi nė vienos dienos.

Šią, regis, pačią ilgiausią, gal netgi kiek neleistinai mentorišką pasakėlę beveičiau baigti bemaž vaikiškai paprastu tekstu, kurį parašiau dieną ar dvi prieš išgirdamas žinią apie mano knygai palankų jūsų instituto komisijos sprendimą. Tokia prasmingai beprasmiška, o jei kam patinka – beprasmiškai prasminga rašomos knygos *Lapės gaudymas* ištraukėlė:

Daug fainų darbukų perdien nudirbta:

- mačiau tekančią saulę;
- paskui 3 min. žiūrėjau į tuščią kregždžių lizdą (gi žiema);
- mėgaudamasis perkirpau popieriaus lapą;
- pagalvojau, kad man vienos pusės nereikia;
- pietaudamas neįprastai švelniai laikiau šakutę;
- dar sykį pagalvojau;
- tada pagalvojau, kad be reikalo pagalvojau;
- po pusvalandžio pagalvojau, kad be reikalo pagalvojau, jog be reikalo pagalvojau;
- kai lioviausi galvojęs, nudirbau dar pusanтро tokio pat širdžiai mielo darbuko;
- vakarop, va, ant tos perkirpto lapo pusiukės, kuri nereikalinga, ramiai ir kruopščiai surašiau šios dienos darbus, svarbiausiuosius...

Ne visos tokios sėkmingos dienos, oi ne visos!

Suprantama, džiaugiuosi dėl jūsų pasitikėjimo ir patikėjimo *Kurčiu asiliuku*. Beje, minėtame rankraštyje yra ir toks sakinys: „Ar barstysi perlus kiaulėms, ar nešiosi juvelyrams – tas pat galas!“ Kas be ko, iš konteksto ištraukta frazė, bet šiandienos kontekste ji reiškia ir visai ką kita: kaip miela, kad mano asiliukiškas „akmenėlis“ atsidūrė būtent profesionalių juvelyrų rankose.

Taigi – tiesiog nuoširdžiai dėkoju Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto juvelyrams, ir leisiu sau pasikartoti:

– Ne, ne visos tokios beprasmiškai šypsningos dienos, oi ne visos!